

Trahom Teşrihi Marazisi Kitabındaki Tarihçe Bölümünün Günümüz Türkçesine Sadeleştirilmesi*

Simplification of The History Section in The Book of Trahom Teşrihi Marazisi to Contemporary Turkish

Çağatay Üstünⁱ, Seçil Özçiftçiⁱⁱ

ⁱProf. Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD. <https://orcid.org/0000-0001-7834-6616>

ⁱⁱArş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik AD. <https://orcid.org/0000-0002-7320-961X>

ÖZET

Amaç: Dr. Necip Yaşar'ın (1905-1945), trahom hakkında yazdığı Trahom Teşrihi Marazisi kitabında hastalık hakkında bilgi paylaşımı yapılırken, trahomun patolojisine ilişkin kısa bir tarihçe bölümüne yer verilmiştir. Çalışmada kitabın genel dilinin o dönemin Türkçesiyle yazıldığı göz önüne alındığında "Tarihçe" bölümünde değinilen konuları anlayabilmek için bu bölümün günümüz Türkçesine sadeleştirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu çalışmada, Dr. Necip Yaşar'ın Trahom Teşrihi Marazi adlı eseri incelenmiştir. Araştırma Aralık 2022- Şubat 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İncelemeler "Tarihçe" bölümünün günümüz Türkçesine çevirisi şeklinde yürütülmüştür.

Bulgular: Dr. Necip Yaşar tarafından yazılan bu eserde trahomla ilgili bilgilerin yanı sıra hastalığın tarihçesine de yer verildiği görülmüştür. İncelenen eser 1938 yılında basılmış 44 sayfadan oluşmaktadır. "Tarihçe" bölümü I. Mikroskobun keşfine kadar olan devre; II. Mikroskobun keşfinden yirminci asır başlangıcına kadar olan devre; III. Yirminci asır başlangıcından sonraki devre şeklinde ele alınmıştır.

Sonuç: Kitabın tarihçe bölümünün sadeleştirilmesiyle içeriği ve anlamı korunarak metnin okunabilirliğinin ve anlaşılabilirliğinin artırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Böylece o dönemin bilgilerinden, görüşlerinden yararlanmanın mümkün olacağı fikri savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Oftalmoloji, Trahom, Dr. Necip Yaşar, Tıp Tarihi

ABSTRACT

Object: While sharing information about the disease in Dr. Necip Yaşar's (1905-1945) book "Trachoma Diagnosis" written about trachoma, a brief history section about the pathology of trachoma is given place to. In this study considering that the general language of the book was written in the Turkish of that period, it is aimed to simplify this section to today's Turkish in order to understand the subjects mentioned in the "History" section.

Methods: In this study Dr. Necip Yaşar's work "Trahom Teşrih-i Marazi" has been studied. The research was carried out between December 2022 and February 2023. The analyzes were completed as a translation of the "History" section into today's Turkish.

Result: In this book which was written by Dr. Necip Yaşar, it was seen that besides the information about trachoma, the history of the disease was also included. In reference work consists of 44 pages, which was published in 1938. "Tarihçe" section I. The period until the discovery of the microscope; II. The period from the discovery of the microscope to the beginning of the twentieth century; III. The period after the beginning of the twentieth century; have been taken as.

Conclusion: With the simplification of the history section of the book, it was concluded that the readability and intelligibility of the text was increased by preserving its content and meaning. Thus, it is argued that it will be possible to benefit from the knowledge and views of that time.

Key words: Ophthalmology, Trachoma Dr. Necip Yaşar, History of Medicine

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi 2023; 13 (2):325-331

DOI: 10.31020/mutfd.1280459

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 10 Nisan 2023; Kabul Tarihi - Accepted: 13 Mayıs 2023

İletişim - Correspondence Author: Seçil Özçiftçi <ozciftcisevil@gmail.com>

Giriş

Tüm dünyada enfeksiyöz körlüğün başlıca sebebi olarak kabul edilen trahom yoksulluk, su kaynakları ve kişisel hijyen eksikliği gibi sebeplerle ortaya çıkan bir hastalık olarak bilinmektedir.¹ Sosyoekonomik yaşam koşullarının düzelmesiyle Avrupa'nın tamamında ve Kuzey Amerika'da, dünyanın diğer birçok ülkesinde bu hastalık tamamen ortadan kalkmıştır. Kronik gidişli, spesifik ve bulaşıcı olan bu hastalığın etkeni *chlamydia trachomatis*'tir.^{2,3} Bakteriyel etkenli bu enfeksiyon geçmiş yüzyıllarda oküler bir hastalık olarak bilinmekteydi. Eski Çin'de hastalık hakkında bilgilerin M.Ö. 2600'e kadar uzandığı ve İmparator Huang Ti Nei Ching'in bu hastalıktan ötürü operasyon geçirdiğine ilişkin referansların varlığının yanında, Eski Yunan ve Roma kayıtlarında da trahoma rastlandığı belirtilmektedir. Eski Mısır uygarlığına ait Ebers papirüsü ve tıbbi reçetelerde bu hastalığın net bir tanımının olduğu görülmektedir.^{4,5}

Trahom kelimesinin M.S. I. yüzyılda Pedanius Dioscorides'in De Materia Medica isimindeki kitabında geçtiği ve Yunanca pürtüklü-pürüzlülük anlamına gelen *trachys* kelimesinden türetildiği belirtilmektedir.⁶

Hastalık Avrupa'da 1200 ile 1700 yılları arasında yaygındı. Yaşanan savaşlar ve askeri hareketlilik hastalığın yayılmasına yardımcı oldu. 1798 yılında Mısır savaşında Napoléon'un ordusunda yaklaşık üç bin askere bulaştığı tahmin edilen trahom, bunların birçoğunun kör olmasına sebep oldu. Napoléon'un Mısır seferinden sonra hastalığın Avrupa'ya geçtiği ve oradan da seyahatler, ticari ve ekonomik ilişkiler ve yine savaşlar sonucunda bütün dünyaya yayıldığı belirtilmektedir. 1810 yılında İngiliz bilim insanları trahomun yayılmasını önlemek için temizlik, izolasyon ve askerlerin yaşam koşullarının iyileştirilmesini önerdiler.^{7,8}

Trahom hakkında göz hekimlerinin araştırma yapması, XIX. yüzyılda Hermann von Helmholtz (1821-1894) tarafından oftalmoskopun icadından (1851) sonra ancak mümkün olabilmiştir. von Helmholtz gözün siyah gözbebeğinin nasıl inceleneceğinin ve göz dibinin nasıl görüleceğinin gizemini çözmüş bir bilim insanıdır.⁹

Bugün hastalığın etiyolojik tanısı ilk olarak 1907'de Ludwig Halberstädter (1876-1949) ve Stanislaus von Prowazek'in (1875-1915) Giemsa boyaması yoluyla konjonktival kazıntılarında inklüzyon cisimlerinin tanımlamasıyla mümkün olmuştur.¹⁰

Bu hastalıkla ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde Dahiliye Nezaretine bağlı çalışan Sıhhiye Müdüriyeti Umumisî'nin yaptığı istatistik verilerinde trahom kelimesine rastlanmamaktadır. Ancak bu hastalığın ülkemizdeki varlığı yüzyıllardır bilinmektedir. Anadolu'da var olan birçok bulaşıcı hastalık arasında, sakatlıklara ve körlüklere sebep olan trahom hastalığıyla ilgili olarak ilk mücadele çalışmaları 1924 yılında Cumhuriyet'in ilanından sonra merkezi idarenin kurduğu Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından başlanmıştır.¹¹

Günümüzde trahom hastalığının dünyadaki durumu kısaca değerlendirildiğinde; Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) veri paylaşımlarına göre bu hastalık 42 ülkede bir halk sağlığı sorunudur ve yaklaşık 1,9 milyon kişinin körlüğünden veya görme bozukluğundan sorumludur. Hastalıkla oluşan körlük geri döndürülemeyen bir klinik tablodur. Haziran 2022 dönemine ait verilerde 125 milyon kişi endemik bölgelerde yaşadığından dolayı trahom körlüğü riski altındadır. Bugün itibarıyla trahom Afrika, Orta ve Güney Amerika, Asya, Avustralya ve Orta Doğu'nun yoksul ve kırsal bölgelerinde görülme sıklığı yüksek durumdadır.¹²

Tıp tarihi açısından incelendiğinde, hastalığın genel bir sağlık sorunu olması sebebiyle pek çok ülkede trahom ile ilgili kitaplar ve makaleler yazılmıştır. Ülkemizde de bir dönem toplum sağlığını tehdit eden trahomla ilgilenen ve yayınlar yapan hekimler vardır.

Dr. Necip Yaşar'ın (1905-1945) Kısa Yaşam Öyküsü

1905 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul'da tamamladıktan sonra, 1930 yılında Tıp Fakültesinden mezun oldu. Bunun ardından göz hastalıkları ihtisası yapmak üzere asistan olarak ihtisas sertifikası almaya hak kazandı. Dr. Necip Yaşar, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Trahom Şubesi Mühassıslığına tayin edilmesinin ardından bir müddet orada çalıştıktan sonra Çorum Hastanesi Göz Mühassıslığına görevlendirildi. Bu hastanede çalışırken 1945 yılında 40 yaşında vefat etti.¹³ Saygı ve rahmetle anıyoruz.

Yöntem

Bu çalışma Dr. Necip Yaşar'ın Trahom Teşrihi Marazisi isimli kitabının içinde yer alan ve hastalığın o dönemdeki tarihçesine verilen önem sebebiyle yazılmış olan bu bölümün günümüz Türkçesine uyarlanması şeklinde yürütülmüştür.

Bu araştırma Aralık 2022-Şubat 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. İncelenen kitap Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı Fatma-Ömer Ekimci Kütüphanesi arşivine 1638 numara ile kayıtlıdır.

Bulgular

Bu bölümde kitabın "*Trahom Teşrihi Marazisi Tarihçesi*" kısmının günümüz Türkçesine sadeleştirilmesine yer verilmiştir. Metin sadeleştirmede içeriğin ve anlamın korunmasına özen gösterilmiştir. Makalede yararlanılan Trahom Teşrihi Marazisi kitabı 1938 yılında Ankara'da Selen Matbaası tarafından basılmış olup 44 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın fihristinde "Tarihçesi", "Normal munzamma Histolojisi", "Munzammmanın trahom afatı", "Epitelyum", "Basala munzammması afatı", "Trahom tars afetleri", "Karniye afetleri", "Histolojik teknik ve muayeneye ait bazı kısa notlar" bölümlerine yer verilmiştir.

Trahom Teşrihi Marazisi Tarihçesi (Orijinal metin, s. 5-7)

Halihazırda bile pek eksik olan trahom teşrihi marazisi hakkındaki bilgilerimizi son araştırmalara borçluyuz. Bu bilgiler ve edinilen kanaatların daha evvelce geçirdiği tehavvülât ve tekâmül safhaları muhtasar mütalaa olunursa üç devre gösterdiği görülür:

- I. *Mikroskobun keşfine kadar olan devre*
  - II. *Mikroskobun keşfinden yirminci asır başlangıcına kadar olan devre*
  - III. *Yirminci asır başlangıcından sonraki devre*
- I. ***Mikroskobun keşfine kadar olan devre***

Bu devrenin uzunluğu ile bu devrede görülen işler makûsen mütenasiptir. Trahomu ve teşrihi olarak izahını yapmaya uğraşanlar daha doğrusu çabalayanlar bulanık suda balık avlamaya teşebbüs edenlerden farksız gibidirler. Bu devrede sahneye hâkim ve meydanı boş bulan sahibi salâhiyet birkaç kalemin treteleri doldurduğunu ve garip tarifler, tavsifler yaptığını görüyoruz. Fakat toptan tetkik olunursa hepsinde az çok trahom granülasyonunu hatırlatacak bir iki noktaya temas edildikten sonra sadetten uzaklaşıldığına ve munzammaya çıkıntılı manzara veren diğer afetlerle karıştırıldığına şahit olunur. Bu devreye makroskopik teşrih devresi demek daha doğru olur.

- II. ***Mikroskobun keşfinden yirminci asır başlangıcına kadar olan devre***

Teşrihi marazi hususunda mikroskobun yardıma koşması; bu ikinci devredeki gözcüleri birbirine düşürmeye sebep olduğundan bir nevi nifak vasıtası olmuştur denilebilir. Başlıca sebep yeni bir şey bulmaya hevesli ve teşne olanların bu büyütücü adeselerin her gösterdiği şeye bir kulp takmak ve tefsir etme zevklerini tatmin

etmek istemelerindedir. Bazılarının; yeni gözlük takanların alışma devrelerinde kabahatı gözlüklerinde bulmaları gibi; bu meselede hiç kabahatı olmayan ve bilâkis hüsnü niyeti bulunan mikroskobu ittiham ettikleri ve bazılarının da biraz hakikat severikle kabahatı kendi görememezliklerinde aramalarını ihtar ettiği görülüyor. Hakikat aranırsa bu yeni alete alışamayan ve gözleri bulan an araştırmacıların sabırsızlanmaları ve başladıkları işe bir veçhe verememeleri ve bir program tahtında metodik hareket etmemeleridir.

Biraz zaman geçipte gözler yavaş yavaş alete alışmaya başladığı zaman; görülen ve fakat yine pek incelenmesi henüz akla gelmeyen teşrihi marazi anasırı hakkında muhtelif kanaatlar belirdi.

Bu kanaatlardan adeta bir zümre denilebilecek kadar olan bir kısmı trahomun; hususi bir varlık olmayıp; diğer bir takım afetlerin neticesidir demişlerdir. Bunlardan her biri munzammada mevcut gудde, hüleyme, cerabe gibi elemanlardan yalnız bir veya ikisine kıymet vererek; bunların iltihabı, dahamesi veya ihtikanı yahut şişmesidir diye kestirip atmak istiyorlardı. Bu suretle her müellif kendi içtihadına göre munzammanın yalnız bir elemanı üzerinde fazla ısrar ediyor ve bütün kanaatlarını, tefsirlerini o mecrada yürütüyor ve ikna kuvveti nisbetinde de taraftarlar kazanıyordu. Her bir fikrin veya tehayyülün ömrü ilk husule getirdiği tesir derecesine bağlı bir devre devam ederek; yavaş yavaş sönmeye ve yerini diğer daha hakikata yakın olanına terke mecburdu.

Yine zaman ve tecrübe sahneye hâkim oldu. Zira görüşler düzelmeye başlayınca mikroskobun gösterdiği teşrihi anasırda bir hususiyet, ayrı bir varlık sezilmeye başlandı. Hatta hususî bir Neoplazik ve Neoplastik teşekküldür; denerek daha ispesifiye edildi. Bilhassa (Arlt) ve bilâhare (Hairion) un fazlaca akisler yapan mesailerinde trahoma hususiyet vermeye uğraşıldı. İlk defa (Arlt) trahomu; diğer kış husule getiren ve fazlaca epitel zayıyatını mucip olan ve daha ziyade sathî tabakalarda icrayı hüküm eden ve nedbe yapmayan oftalmilerden tefrik etmeye uğraşmakla eyi bir adım atmış oldu. Diğerleri az çok hep bundan ilham almış gibidirler.

III. Yirminci asır başlangıcından sonraki devre

XIX uncu asır geçerken son devrelerinde bıraktığı eyi temel taşları üzerinde yirminci asrın daha bilgili ve Histoloji tekniklerine daha vukufu ve daha ihtiyatlı neşriyatta bulunmayı müstelzim çalışmalarının yükseldiğine şahit olunur. Teşrihî marazi ilminin gitgide üstadı olanlar sahneye hâkim oldular ve daha makul yollardan yürüdüler. Şimdiki malûmatımız ve kanaatlarımız hep bunların birer neticesidir. Fakat bugünkü bilgilerimiz de henüz kuvvetli esaslara bağlanmış değildir. Birçoğu nazariyelere istinad eder. Çözülecek düğümler ve cevap verilecek istifamlarla uğraşılıyor. Daha çok incelemelere ve araştırmalara muhtaç devredeyiz.

Trahomun munzammadaki teşrihi tegayyüratını izahdan evvel normal konjonktiva nescini de bir kere hatırlamak faideden hali değildir.

Trahom Patolojisi Tarihçesi (Sadeleştirilmiş metin)

Trahom hastalığının patolojisi hakkındaki bilgilerimizi son araştırmalara borçluyuz. Bu bilgiler ve edinilen inanışların daha önceden geçirdiği değişim ve olgunlaşma evreleri kısaca değerlendirildiğinde bunun üç dönem gösterdiği görülebilir:

- I. Mikroskobun bulunuşuna kadar olan dönem
- II. Mikroskobun bulunuşundan XX. yüzyıl başlangıcına kadar olan dönem
- III. XX. yüzyıl başlangıcından sonraki dönem

I. Mikroskobun bulunuşuna kadar olan dönem

Bu dönemin uzunluğu ile bu dönemde yapılan çalışmalar ters orantılıdır. Trahomu ve onun açıklamasını yapmaya uğraşanlar ve bu konuda çalışma yapanlar bulanık suda balık avlayanlardan farksız gibidirler. Bu dönemde bu konuya hâkim olanlar ve meydanı boş bulan yetkili birkaç kalemin bazı garip tarifler ile nitelendirmeler yaptığını görüyoruz. Fakat topluca incelenecek olursa hepsinde az çok trahom granülasyonunu hatırlatacak bir iki noktaya değinildikten sonra, asıl konudan uzaklaşıldığına ve eklenen fikirlerle göz dokusuna farklı bir görüntü veren diğer hastalıklarla karıştırıldığına tanık olunmaktadır. Bu döneme makroskopik yönden açıklama dönemi demek daha doğrudur.

II. Mikroskobun bulunuşundan XX. yüzyıl başlangıcına kadar olan dönem

Patoloji konusunda mikroskobun yardımcı bir alet olarak tıbbı girmesi; bu ikinci dönemdeki araştırmacıları birbirine düşürmeye sebep olduğundan, bir tür ikiye bölünmüş yaklaşım ortaya çıkmıştır denilebilir. Buradaki başlıca sebep, yeni bir şey bulmaya hevesli ve çok istekli olanların mikroskobun sağladığı büyütme sonucunda bunun her gösterdiği şeye uydurma bir neden bulmak ve yorumlamak amacını tatmin etmek istemelerinden kaynaklanmaktadır. Bazılarının; yeni gözlük takanların alışma döneminde olduğu gibi kusuru gözlüklerinde bulması gibi; bu sorunda hiç suçu olmayan ve aksine iyi niyeti olan mikroskobu suçladıkları ve bazılarının da biraz gerçek sever bir yaklaşımla sorumluyu kendi beceriksizliklerinde aramaları anımsatılmaktadır. Gerçek arandığında varılacak sonuç, bu yeni alete (mikroskoba) alışamayan ve gözleri bulanık araştırmacıların sabırsızlanmaları ve başladıkları işe bir yön verememeleri ve bir program dahilinde metodik hareket etmemeleridir.

Bir zaman sonra gözler yavaş yavaş alete (mikroskoba) alışmaya başladığında görülen, ancak yine de incelenmesi henüz akla gelmeyen patolojinin temel esasları hakkında çeşitli görüşler ortaya çıktı.

Bu görüşlerden adeta bir topluluk denilebilecek kadar olan kısmı trahomun özel bir hastalık olmayıp; diğer bazı hastalıkların sonucu olduğunu ifade etmişlerdir. Bunlar göz dokusunda mevcut bez (salgı bezi), küçük kabarcık, follikül gibi elemanlardan sadece bir veya ikisine önem vererek; bunların iltihaplanması, irileşmesi veya şişmesidir diye kestirip atmak istiyorlardı. Böylece her yazar açık delillerle sabit olmayan öznel yargılarına göre konunun sadece bir ögesi üzerinde fazla ısrar ediyor ve bütün görüşlerini, yorumlamalarını o doğrultuda yapıyor ve inandırma kuvveti ölçüsünde de taraftarlar kazanıyordu. Her bir fikrin veya hayalin ömrü ilk meydana geldiği zamandaki etki derecesine bağlı olarak bir süre devam ederek; yavaş yavaş sönmeye ve yerini diğer bir gerçeğe yakın olanına terk etmeye zorunludur.

Yine zaman ve deneyim sahneye hâkim oldu. Çünkü görüşler düzelmeye başlayınca mikroskobun gösterdiği açıklama unsurlarında bir özellik, ayrı bir varlık sezilmeye başlandı. Hatta özel bir Neoplazik ve Neoplastik oluşumdur denilerek daha da konuya özgü bir hale dönüştürüldü. Özellikle Arlt (Carl Ferdinand von Arlt 1812-1887) ve ardından Hairion'un (Frédéric Hairion (1809 -1887) büyük yankılar oluşturan çalışmalarında trahom hastalığına belli bir özellik tanınmaya çalışıldı. İlk defa Arlt tarafından trahom; diğer görme noksanlığı yapan ve fazlaca epitel zararını gerektiren ve daha çok yüzeysel tabakalarda meydana gelen ve skar oluşturmayan oftalmilerden ayırt edilerek yararlı bir adım atılmış oldu. Diğer araştırmacılar az çok hep bundan esinlenmiş gibidirler.

III. Yirminci yüzyıl başlangıcından sonraki dönem

XIX. yüzyıl sona ererken bunun son dönemlerinde bıraktığı iyi temel taşları üzerinde XX. yüzyılın daha bilgili ve histoloji teknikleriyle konuyu derinlemesine inceleyen ve daha ölçülü yayında bulunmayı gerektiren yararlı çalışmaların yükseldiğine tanık olunmaktadır. Patoloji ilminin zamanla uzmanı olanlar sahneye hakîm oldular ve daha akla uygun yollardan yürüdüler. Şimdiki bilgimiz ve sonuçlarımız hep bunların birer sonucudur. Fakat

bugünkü bilgilerimiz de henüz kuvvetli temellere bağlanmış değildir. Bunların birçoğu kuramlara dayandırılmıştır. Halen çözülecek düğümler ve cevap verilecek sorularla uğraşılıyor. Daha fazla sayıda incelemelere ve araştırmalara gereksinim duyduğumuz bir dönemdeyiz.

Trahomun göz dokusunda gösterilmesi ve buradaki bozulmayı (değişimleri) açıklamadan önce, normal göz dokusunu bir kere daha hatırlamak yararlı olacaktır.

Tartışma ve Sonuç

Tıp tarihi arşivlerinde yer alan nadir eserlerin ve bunların içeriklerinin günümüz Türkçesine sadeleştirilmesi ve araştırmacılarla buluşturulması önemli bir konudur. Bu anlamda ülkemizde hastalıklara, onların teşhis ve tedavilerine ilişkin olarak hekimler tarafından yazılmış çok miktarda eserin varlığını biliyoruz. Bunların her birisi kendi künyesi ve içeriğinde değerlidir. Bu nedenledir ki, tıp tarihçilerinin bu konulara katkı sağlaması gerekmektedir. Cumhuriyetin ilanından sonraki sağlık politikaları içinde bulaşıcı hastalıklarla yapılan savaşın önemine işaret edilirken, bunların arasında trahoma özel bir yer ayrıldığını görüyoruz.^{14,15} O dönemlerde iyileşmesi mümkün olmayan ve çoğu kez körlükle sonuçlanan bu hastalığın olumsuz sosyal sonuçları vardı. Bu nedenle oftalmologların trahom hastalığına ve prognozuna, patolojisine ilişkin varsayımları o zamanın önemli konuları arasındaydı.

Dr. Necip Yaşar'ın 1938 yılında çıkan Trahom Teşrihi Marazisi isimli kitabının "Trahom Teşrihi Marazisi Tarihçesi" adlı başlangıç bölümünün günümüz Türkçesine sadeleştirilmesi sayesinde trahom hastalığının o dönemde tıbbi gizemini korumasına rağmen, yapılan çalışmalarla hastalığın incelenmeye başlamasının verdiği umudu fark etmek mümkündür. Trahom'un korkulan bir hastalık olması, teşhisinin yanında tedavisine ilişkin belirsizliğin sürmesi XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar hekimler açısından endişe verici bir klinik tabloyu oluşturmaktaydı. Bu bölümde hastalığa bağlı gözde gelişen değişim ve bozulmaların saptanması için mikroskobun keşfinin önemine değinilirken, buna rağmen o dönemde mikroskoba yönelik temkinli bir bakış açısının bulunması ilginç bir durumdur. Mercekler ve mikroskop üzerinde çalışmaların çoğaldığı XVII. yüzyılda Antonie van Leeuwenhoek'un (1632-1723) mercekleri temel alan araştırmalarını geliştirerek yaptığı yeni mikroskobuyla mikro canlılar hakkındaki çalışmalar sayesinde trahomun önündeki engeller kalkmaya başlamıştır. Ancak tıbbın bu katkıyı benimsemekte gecikmesi ve buna şüpheyle yaklaşması sebebiyle histoloji ve patoloji alanlarının kendi içindeki özelleşme süreci gecikmiştir. Trahomla ilgilenen Batıdaki ve Doğu'daki bilim insanları trahom hakkında bilimsel kitaplar yazmış, hastalığın tedavisinde Dr. Fred Loe'nin sülfanilamidlerle yaptığı başarılı sonuçlar (1938) umut verici olmuşsa da trahomun ürküten görüntüsü kaybolmamıştır. Dr. Necip Yaşar kitabının Önsöz kısmında trahom hastalığının o dönemdeki belirsizliğinden dolayı bu durumu bir tür trahom ilmi şeklinde tanımlamış, hastalık hakkında enstitü ve laboratuvarların adeta yarışarcasına bir faaliyet gayreti içinde olduğunu belirtmiş, zihinlerin bu konuyla ilgilendiğini vurgularken; *"acaba tam ve doğru cevaplar verilecek mi, bu düğümler (trahomla ilgili bilinmezlikler) çözülecek mi ve ne zaman"* şeklinde bilimsel bir iç hesaplaşma yapmıştır. Dr. Yaşar, kitabın o dönemde öz dilimizde yazılan pek az eserden birisi olduğuna değinirken, kitabında trahom hakkında aşama kaydedilmiş son adımlardan ve bilgilerden az çok da olsa bahsedebiliyorsa mutluluk hissedeceğine işaret etmiştir. Gerçekten de trahom 20. yüzyılın ikinci çeyreğine kadar uzanan serüveninde toplumlara korku veren bulaşıcı bir hastalıktı. Bunu ortaya çıkaran en önemli etken hastalığın körlük gibi bir sağlık sorunuyla sonuçlanma riski oluşturmasıydı. Trahom'un patolojisine ilişkin kısa da olsa bir tarihçe bölümüne bu kitapta yer verilmesi, eski dönemlerde yazılmış birçok tıp kitabında uygulanan bir gelenektir. Günümüzde sıradan derleme ve araştırma makalelerinde rastlayamadığımız tarihçe bölümlerinin mutlaka yeniden gündeme gelmesi, bu kısımlar için tıp tarihi uzmanlarının yayınlara katkı sağlaması ve de talepte bulunulması yönündeki umudu koruyoruz. Zaten tıbbın işlevsellik açısından multidisipliner özelliği de bunu gerektirmektedir.

Bilgi

Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Araştırmacı Katkı Oranı Beyanı

Çağatay Üstün: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, , eleştirel inceleme.

Seçil Özçiftçi: Danışmanlık/denetleme, veri toplama ve işleme, analiz ve yorum, kaynak taraması, makale yazımı, eleştirel inceleme.

Kaynaklar

1. Mariotti SP, Pascolini D, Rose-Nussbaumer J. Trachoma: global magnitude of a preventable cause of blindness. The British journal of ophthalmology 2009;93:563-8.
2. Wright HR, Turner A, Taylor HR. Trachoma and poverty: unnecessary blindness further disadvantages the poorest people in the poorest countries. Clin Exp Optom 2007;90(6):422-8.
3. Çetin ET. İstanbul Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitapları, Cilt:10, İnfeksiyon Hastalıkları, Sermet Matbaası, İstanbul 1976, s. 59-61.
4. Yaghoobi G, Anani SG. The History of Trachoma and Current Prevalence (Spotlight on Iran): A Review Article. Iran J Public Health 2018 Oct;47(10):1458-65.
5. Taylor HR. Doyné Lecture: trachoma, is it history? Eye 2009;23:2007-22.
6. Werner GH, Latte B, Contini A. Trachoma. Scientific American 1964;10(1):79-87.
7. Mohammadpour M, et al. Trachoma: Past, present and future. J Curr Ophthalmol 2016;28(4):165-69.
8. Gördüren S. Göz Hastalıkları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1954, s. 90.
9. Keeler CR. The Ophthalmoscope in the Lifetime of Hermann von Helmholtz. Arch Ophthalmol 2002;120(2):194-201.
10. Ripa KT. Microbiological diagnosis of Chlamydia trachomatis infection. Infection 1982;10(Suppl 1):19-24.
11. Hot İ. Ülkemizde Trahom ile Mücadele. Türkiye Klinikleri J Med Ethics 2003;11(1):22-9.
12. Trachoma. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/trachoma> (Son erişim tarihi: 09.03.2023)
13. Erden F. Türk Hekimleri Biyografisi. Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul 1948, s. 322.
14. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı. Sağlık Hizmetlerinde 50 yıl. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, 1973. Ankara. s.129-134.
15. Özaydın Z. Türk Tıp Tarihi Bibliyografyası. İstanbul: Yazın Basın Yayın Matbaacılık, 2012, s. 153-154.